

NURANƏ İBRAHİMOVA
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti
nurana.b-va@mail.ru

BEŞİNCİ SİNİF AZƏRBAYCAN DİLİ DƏRSLİYİNDƏ MƏNƏVİ DƏYƏRLƏRİ ƏKS ETDİRƏN MÖVZULAR

Açar sözlər: mənəvi dəyər, sədaqət, vətənpərvərlik, düzlük, halallıq.

Key words: moral value, fidelity, patriotism, honesty, absolution.

Ключевые слова: моральные ценности, верность, патриотизм, простота, халялизм.

Mənəvi dəyərlərimizin qorunması və gələcək nəsillərə çatdırılması bu gün daha çox aktual olan məsələlərdəndir. Çünki milli və mənəvi dəyərlərimizin qorunub gələcək nəsillərə çatdırılması xalqımızın, millətimizin inkişafında təsiri böyük olduğu kimi, milli dövlətçiliyimizin möhkəmləndirilməsində də xüsusi rolu vardır. Milli-mənəvi dəyərlərimiz xalqımızın simasında zaman-zaman yaşayıb və bizi başqa millətlərdən fərqləndirib. Bu gün çox diqqət yetirdiyimiz, Azərbaycan xalqının mənəvi dəyərləri dedikdə nə başa düşülür?

Mənəvi dəyər özünün fiziki və mənəvi varlığını qoruyub saxlamaq, yaşatmaq üçün cəmiyyətin əksər üzvlərinin doğru və lazımlı olduğuna inanıb qəbul etdikləri ortağ dünyagörüş, məqsəd, əxlaq normaları və inanclardır. Bu gün dövlətin hər cür resurslardan səmərəli istifadə yolları ilə formalaşdırmağa çalışdığı başlıca dəyərlər bunlardır: ədalətli olmaq, ailə birliyinə önəm vermək, vətənsəverliyi aşılamaq, qanunlara hörmət, dinə hörmət, eyni zamanda tolerantlıq, çalışqanlıq, qonaqsevərlik, yardımsevərlik. Milli ideologiya, milli tarix, milli dil, dinimiz, milli mədəniyyət və incəsənət, milli ədəbiyyat, milli özünüdərk, ailə, dahi şəxsiyyətlərimiz, milli musiqimiz, muğamlarımız, fərdi yaddaşı, etnos yaddaşını, millətin, xalqın yaddaşını ehtiva edən folklorumuz bizim milli-mənəvi dəyərlərimizdir. Bir sözlə, milli olan bütün nailiyyət və keyfiyyətlərimiz milli dəyərlər sisteminə aiddir. Xalqımızın mənəvi dünyasını zənginləşdirən, tariximizi və mədəniyyətimizi ucaldan, birliyimizi təmin edən milli-mənəvi dəyərləri qoruyub saxlamaq hər birimizin müqəddəs borcudur. Bu gün milli-mənəvi dəyərlərimizə qarşı çıxmaq təşəbbüsləri və halları olduğu üçün, bu vacib məsələnin daim diqqətdə saxlanılması zərurəti yaranıb.

Ümummilli lider xalqın qədim milli-mənəvi dəyərlərini müasirliklə bağlayaraq deyirdi: “Həyatda uğurla yaşamaq üçün xalqımızın, millətimizin milli-mənəvi dəyərlərinə sadıq olmaq lazımdır, bu milli-mənəvi dəyərləri

ümümbəşəri dəyərlərlə birləşdirib müasir həyat tərzini keçirmək lazımdır”(1,235).

Azərbaycan xalqının qədim kökünə söykənən, milli kimliyini şərtləndirən mənəvi dəyərlərimizin öyrənilməsinin şəxsiyyət yetişdirilməsində əvəzsiz rolu vardır.

5-ci sinif dərslərində milli-mənəvi dəyərlərə əsaslanan mövzular özünəməxsusluğu ilə seçilir. Mənəvi dəyərlər bölməsinə daxil olan mövzular bunlardır: "Bilirdim ki, gələcəksən", "Suyun haqqı suya", "Ədalətli seçim", "Fırtınada yatan adam", "Yolla gözəl gedən adam", "İki limon ağacı", "Yoxsulluq nədir?", "Söz vermişəm", "Xoşbəxtlik", "Balaca qara balıq", "Kəndxuda və muzdur".

Bu mövzuların hər birində mənəvi dəyərlərimizi görürük, duyuruq, eşidirik. Vətəni sevmək, dostla vəfalı olmaq, insanlarla hörmətlə davranmaq, onlar arasında fərq qoymamaq, vicdanlı olmaq, yalan danışmamaq, tamah və acgözlükdən uzaq durmaq, diqqətli və məsuliyyətli olmaq, paxıl olmamaq kimi müsbət keyfiyyətlərin təbliğini aşıllayan bu mövzularda əsl vətəndaş və şəxsiyyət simasını görmək olur.

Azərbaycan dəyərlərində dostluq belə qiymətləndirilir: "Dostluq fədakarlıqdır. Özü-nə belə etiraf edə bilmədiyin sirrini, yaşadığın hər anı bilən, sənə mənəvi dayaq olan, üzüntülü anında belə üzünü bir anlığa da olsa güldürə biləndir dost. Sənin dərddini özününkü bilən, yaşadığın hər anı səninlə - yaşayan etibarlı bir ürekdir dost.

Həyatda hamıya inam, etibar olmaz. Dost elə bir şeydir ki, ona gözü bağlı güvənməlisən". Təbii ki, bunun üçün zaman da çox önəmlidir.

"Bilirdim ki, gələcəksən" mövzusunı oxuyan hər bir şagird dostluqda vəfalı və etibarlı olacaqdır. Vətəni canından əziz tutan Rəhim gözü-nə belə qırpmadan əlindəki qumbarayla düşmənin odlu silahlarla güllə atmağına rəğmən onların üzərinə atılır və düşmənin atdığı onlarla gülləyə tuş gəlir. Abbas dostu Rəhimin düşmən üzərinə atılmasına mane olmağa çalışsa da, onu dayandıra bilmir. Rəhim güllələndikdə isə Abbas onun arxasınca getməyə tərəddüd etmir. Yanındakı gizir mane olmaq istəsə də, əhəmiyyət vermir. Odlu güllə yağışı Abbasın Rəhimə olan sevgisini üstələyə bilmir. Özünü güllənin qabağına atır və dostunu çiyinə qaldıraraq geri qaydır. Müəllif həmin səhnəni çox təsirli şəkildə qələmə alır: "Düşmən güllələri qulağının dibində vıyıldaırdı. Amma Abbas heç nəyə fikir vermirdi. Özünü Rəhimə çatdırıb onun başını qaldırdı və üzünə baxdı. Sonra dostunu bəgırına basdı. Sanki gec də olsa, onu düşmən güllələrindən qorumaq istəyirdi. Birdən atəş səsləri kəsildi. Üz-üzə dayanmış əsgərlər qeyri-ixtiyari barmaqlarını avtomat tətüyindən çəkib bu mənəzərəni seyr edirdilər. Ortaya çökmüş bu sükut sanki əsgər qardaşlığına ehtiram sükutu idi."(3,81).

Xalqın mənəvi dəyərlərinin əks etdirən bu hekayədə vətən sevgisi və dost sevgisinin sintezini görürük. Mənəvi dəyərin qorxu hissində qalib gəlməsi, hətta bu sevginin düşməndə olmadığı üçün onu təəccübləndirməsi dəyərlərimizin əsl insanlıq, təmizlik, qeyrətlilik simvolu olduğunu göstərən bir simvoldur. Dostluq həyatın ən gözəl anlamıdır. O qədər dəyərli bir münasibətdir ki... Sözlərlə anladılması çətindir. Bunu qorumaq üçün siddi ürəkdən çalışmaq lazımdır. Atalar demişkən: "Dost yolunda boran olar, qar olar", "Dost dostu tən gərək, tən olmasa, gen gərək" (2,64).

5-ci sinif dərslərində daha bir əsər "Suyun haqqı suya" adlanır. Bu əsərin ideyası halallıq, təmizlik kimi müsbət xüsusiyyətlərdir.

Süd satmaqla məşğul olan bir kişi qazandığı pulları götürüb gəmi ilə səfərə çıxır. Gəmi-nin bosmanın meymunu da gəmidə olur. Kişinin qızıl kisəsini oğurlayıb dorağacına dırmaşır. Və kisədən qızılları götürüb birini dənizə, birini göyərtəyə atır. Növbə ilə qızılların birini dənizə, birini göyərtəyə atmağa başlayır. Meymunun qızılların axırına çıxacağını görən gəmi əhli meymunu güllə ilə vurmaq lazımdır təklifini verdikdə, südsatan meymuna güllə atmağa mane olur və deyir: "-Madam ki qızılların yarsını gəmiyə atacaq, mən digər yarsını itirməyə razıyam".

Gəmidəkilər elə bilirlər ki, o, çarəsizlikdən belə deyir.

Südcü məsələni belə açıqlayır:

-Mən bu qızılları süd satmaq ilə qazanmışam. Ancaq satdığım südə yarı-yarıya su qatır-dım. İndi baxıram ki, meymun Tanrının rızası ilə hərəkət edir: sudan qazandığımı suya atır, süddən qazandığımı özümə qaytarır" (3, 84).

Əsərdən çıxan nəticə: "Halal çörək qazanmaq, şərəfli həyat yaşamaq deməkdir. Halal çörək ən təmiz nemətdir. Hər bir insan anlamalıdır ki, bəd əməllərlə, fırıldaq və aldatmaqla əldə etdiyi qazancı bir gün mütləq itirəcəkdir.

"Yolla gözəl gedən adam" mətnində isə ağıl və diqqət ilə, zəhmətə qiymət verməsi və zəhmətkeşliyi ilə, düzlüyü, əqidəsi, halallığı ilə şahın mükafatına-qızıl kisəsinə layiq görülür.

Digər bir mətn "İki limon ağacı" adlanır. Paxıllıq və eqoistliyin tənqidinə həsr olunmuş bu əsərdə xeyirxahlıq, əl tutmaq, yardımsevərlik, ehtiyacı olana kömək etmək kimi mənəvi dəyərlər alqışlanır, paxıllıq və eqoistliyin özünəziyandan başqa bir şey olmadığı vurğulanır.

"Yoxsulluq nədir" mətnində isə Bilalın qaranlıq düşüncələrinə oğlu Seymurun cavabları sanki bir işıq salır. Oğlu Seymurun parlaq düşüncələri atanın gözlərini açır. İnsanlara geyimə, ev-eşiyə, yemək-içmək kimi xüsusiyyətlərə görə qiymət verilməz. İnsanları yüksək mərtəbəyə qaldıran onların mənəvi düzlük və təmizlikləridir.

"Söz vermişəm" mövzusu mənəvi dəyərlərin ifadəsində maraqlı xüsusiyyətləri ilə seçilir. İnsan verdiyi sözü tutmalı, aldatmamalı, məsuliyyətini dərk edib diqqətli davranmalı kimi keyfiyyətlər əks olunub.

Dərslikdə mənəvi dəyərlərin qorunması və aşılmasına həsr olunan daha bir neçə əsərdə maraqlı və müsbət keyfiyyətlər öz əksini tapmışdır. Dərsliklərimizdə xalqımızın sərvəti olan mənəvi dəyərlərimizi yaşadan, inkişaf etdirən belə mətnlərin verilməsi şəxsiyyət yetişdirməyin ən ümdə yollarından biridir.

Ədəbiyyat

1. Heydər Əliyev Mənəviyyat, mənəvi dəyərlər, mənəvi tərbiyə. Müəllim nəşriyyatı, Bakı, 2008.
2. Atalar sözü. Öndər nəşriyyatı, Bakı, 2004.
3. Azərbaycan dili (5-ci sinif dərsliyi). Bakı, 2016.

N.İbrahimova

Beşinci sinif Azərbaycan dili dərsliyində mənəvi dəyərləri əks etdirən mövzular Xülasə

Məqalədə 5-ci sinif Azərbaycan dili dərsliyində mənəvi dəyərlərə həsr olunmuş mövzular araşdırılmış, mövzuların hər biri ayrı-ayrı tədqiq olunmuşdur. Azərbaycan xalqına məxsus olan vətəni sevmək və qorumaq, dostla vəfalı olmaq, yalan danışmamaq, kimsəyə paxıllıq etməmək, tamah və aqgözlükdən uzaq olmaq, insanlarla hörmətlə davranmaq, kasıb və yoxsul arasında fərq qoymamaq, məsuliyyətli və diqqətli olmaq, ehtiyacı olana yardım etmək kimi mənəvi dəyərlərdən danışılmışdır. Bu dəyərlərin mövzularda öz əksini tapması müsbət bir cəhət kimi vurğulanmış və gələcək nəsillərə ötürülməsinin vacibliyi nəzərə çatdırılmışdır. Çünki həyatda inam və uğurla yaşamaq üçün, düşmənə fürsət verməmək və qalib gəlmək üçün, hər işdə lazım olan məqsəddə çatmaq üçün mənəvi dəyərlərə sadıq qalmaq, onları yaşatmaq bizim borcumuzdur.

Gənc nəslin azərbaycançılıq ideyaları ruhunda tərbiyəsi xalqımızın qələbələrinin, nailiyyatlarımızın təminatçısıdır. Əsrlər boyu xalqımızın böyük mənlilik şüuru, əxlaqi dəyərlərə sədaqəti sayəsində, bütün təsirlərə baxmayaraq, öz dilini, dinini, milli adət-ənənələrini qoruyub saxlaya bilmiş, onu xüsusilə sovetlər dövrünün ideoloji taranlarından aşılmağa imkan verməmişdir. Bu məqsədlə də orta məktəb dərsliklərində verilən mövzularda mənəvi dəyərlərin təbliği təhsilimiz, xalqımız və uğurumuz üçün aktual

məsələ kimi qiymətləndirilməlidir. Çünki xalqın qədim kökünə söykənən, milli kimliyini şərtləndirən mənəvi dəyərlərimizin öyrənilməsinin şəxsiyyət yetişdirilməsində əvəzsiz rolu vardır.

Н. Ибрахимова

**Темы, отражающие нравственные ценности в учебнике пятого
класса Азербайджанского языка**

Резюме

В статье рассматриваются темы, связанные с духовными ценностями в изучении азербайджанского языка 5-го класса, каждые из которых изучались индивидуально. В этой статье говорится о моральных ценностях азербайджанского народа, таких как любовь и защита родины, честности с другом, не лгать, не завидовать, избегать жадности, уважать людей, не различать бедных, быть ответственными и внимательными, помогать нуждающимся. Были приняты во внимание описание этих ценностей в темах как положительный аспект, и важность передачи для будущих поколений. Наш долг - оставаться морально верными и поддерживать их, чтобы они жили уверенно и преуспели в жизни, имели возможность победить врага.

Воспитание молодого поколения в духе азербайджанских идей - залог достижений нашего народа. На протяжении веков, благодаря великому чувству самосознания и моральной целостности нашего народа, несмотря на все влияния, он сохранял свой собственный язык, религию, национальные традиции и не позволял ему подвергаться влиянию идеологических идей советской эпохи. С этой целью пропаганда моральных ценностей в предметах, представленных в учебниках для средней школы, рассматривается как важная проблема для нашего образования, нашего народа и успеха. Потому что изучение наших духовных ценностей, происхождение древних корней людей и национальной идентичности, играет незаменимую роль в развитии личности.

Rəyçi: Təranə Nağıyeva
Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru